

muş, Râfîzîler'in ve kibirlilerin şahitliğini kabul etmemiştir. İctihadlarında edille-i erbaanın yanı sıra ileri dönemde istihsan, istishâb, sahâbe kavli, örf, maslaha gibi terimlerle ifade edilip belli bir içerik kazanacak olan fikhî istidlâl metot ve delillerine de sıkça başvurulan (Serahsî, XXX, 146, 164) İbn Ebû Leylâ, bu özelliğiyle döneminde ehl-i re'yin önde gelen simalarından biri sayılmıştır. Ancak İbn Ebû Leylâ'nın kadılık görevi sebebiyle daha çok dava konusu olmuş günlük olaylarla ilgilenmesi Ebû Hanîfe gibi mevcut ve muhtemel fikhî problemleri tartışıp bunlar etrafında bir hukuk doktrini oluşturmaya imkân vermemiştir. Bununla birlikte II. (VIII.) yüzyılda belirginleşen ve ileri dönemde Hanefî mezhebinin oluşumuna zemin hazırlayan Irak fikhî içinde İbn Ebû Leylâ'nın icthadları da yer alır.

Hukukçu yönünün aksine hadisçiliği genellikle eleştirilen İbn Ebû Leylâ'nın rivayet ettiği hadislerle itibar edilip edilmemesi konusunda hadis tenkitçilerinin farklı görüşleri vardır. Ancak cerhe konu olan yönü genellikle adâlet vasfı değil hıfz ve zabtıdır. Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Hibbân, Dârekutnî. İbn Cerîr et-Taberî, Ali b. Medîni, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Şu'be b. Haccâc, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, İbn Huzeyme ve Ali b. Hucr es-Sa'dî gibi hadisçiler onun hıfz yönünden zayıf, Ebû'l-Hasan el-İclî ve İbnü'l-Cezerî gibileri ise sadûk olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim de sıdk vasfı taşıdığını, fakat kadılıkla meşguliyeti sebebiyle hıfzının zayıfladığını belirtmektedir. Onun dünyanın en fakih olduğunu ileri süren Zâide b. Kudâme'nin bile kendisinden hadis rivayetini terkettiği, Ahmed b. Hanbel'in de hıfzının bozuk, hadislerinin muztarib olduğunu söyleyerek hadislerinden çok fikhî görüşlerine itibar ettiği nakledilmektedir. Bazı Şîî kaynaklarında aleyhine değerlendirmeler bulunmasına rağmen (Hânsârî, VII, 252) bir kısım Şîî âlimleri de onu överek doğru sözlü ve güvenilir olduğunu belirtmişlerdir (Abbas el-Kummî, s. 203; *DMBİ*, II, 696).

Kaynaklarda İbn Ebû Leylâ'ya *el-Ferâ'iz* (İbnü'n-Nedîm, s. 285; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1245) ve *el-Firdevs* (Hânsârî, VII, 253) adlı iki eser nisbet edilmektedir. Abdullah b. Rahîl b. İvaz el-Anzî, Câmîatü İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye'de İbn Ebû Leylâ'nın fikhî görüşleri konusunda bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1402/1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ahkâm", 15; a.mlf., *et-Târihu'l-kebir*, I, 162; Tirmizî, "Tib", 24; Ebû Yûsuf, *İhtilâfû Ebî Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Kahire 1357, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi; a.mlf., *el-Harâc*, s. 21-22, 53, 55, 58, 78, 89, 95, 96, 104, 122, 172, 173, 175, 188, 216; Şâfiî, *el-Üm*, VII, 87-150; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 358; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 160, 161; İclî, *es-Sikât*, s. 407-409; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 494, 550; Nesâî, *ed-Du'afâ*, s. 214; Vekî, *Ahbârü'l-kuğât*, III, 129-149; Nevbahî, *Fıraku's-Si'a*, Necef 1355/1936, s. 7; Ukaylî, *ed-Du'afâ*, IV, 98-100; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 243-246; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2191-2195; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 285-286; Debûsî, *Te'sisü'n-nazar* (nşr. Mustafa Ahmed el-Kebbânî), Beyrut, ts. (Dâru İbn Zeydün), s. 103-107; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 84; Serahsî, *el-Mebûât*, XXX, 128-167; Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, *Menâkıbü Ebî Hanîfe*, Beyrut 1401/1982, s. 38, 289-290; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 249, 589; İbn Halikân, *Vefeyât*, IV, 179-181; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 310-316; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 171; a.mlf., *Mizânü'l-ittidâ*, III, 613-616; Kerderî, *Menâkıbü Ebî Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, s. 79-80, 183-184; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, II, 165; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 301-303; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1245; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, VII, 252-256; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1369/1947, s. 44-45; J. Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1975, s. 290-294; a.mlf., *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ - Abdülkadir Şener), Ankara 1986, s. 48, 50, 54; a.mlf., "İbn Abî Laylâ", *EP* (İng.), III, 687-688; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 150; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1403/1983, I, 202-204; Ebû'l-Kâsim el-Hüvî, *Mu'cemü ricâli'l-hadis*, Beyrut 1409/1989, XVI, 215-218; Hasan Yûsufî Eşkü-rî, "İbn Ebî Leylâ", *DMBİ*, II, 696-697.

 SAFFET KÖSE

İBN EBÛ MERYEM

(bk. NÜH b. EBÛ MERYEM).

İBN EBÛ MERYEM, Nasr b. Ali

(ابن أبي مريم، نصر بن علي)

Ebû Abdillâh Fahrüddîn Nasr b. Ali b. Muhammed eş-Şirâzî el-Fesevî (ö. 565/1170'ten sonra)

Nahiv ve kıraat âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Sadrülislâm İakabîyla da anılmıştır. Diğer kaynakların aksine *İnbâhü'r-ruvât*'ta (III, 344) İbn Meryem, *Buğyetü'l-vu'ât*'ta (II, 314) Ebû Meryem olarak zikredilmesi istisna veya baskı hatasından kaynaklanmış olmalıdır.

İbn Ebû Meryem'in hocaları arasında kaynaklarda sadece Tâcülkurrâ el-Kirmânî'nin adı zikredilmiş ve bu zattan kıraat tahsil ettiği belirtilmiştir. Yine kaynaklar-

da sadece Mükrem (Mükerrrem) b. Alâ b. Nasr'ın ondan kıraat rivayet ettiği bildirilirse de *el-Mûdah* adlı eserinin incelenmesinden Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ebû Ali, Ebû'l-Hasan Ali b. Hibetullah b. Muhammed, Ebû'l-Alâ Hamza b. Muhammed b. Abdülazîz b. Muhammed gibi kişilerin de ona talebe olduğu anlaşılmaktadır (*el-Mûdah*, neşredenin girişi, I, 36).

Şirâz hatibi olarak tanınan İbn Ebû Meryem için İbnü'l-Kiftî, "Her cuma hutbe okur ve hiçbir hutbeyi tekrarlamazdı" diyerek onun hitabetteki başarısına ve geniş kültürüne işaret etmiş, nahiv ilminde eşî bulunmadığını kaydetmiştir. Yâkût da İbn Ebû Meryem'i Şirâz'ın hatibi, âlimi ve edibi diye tanıtmış, şer'î meselelerin ve edebî müşküllerin halinde başvurulan merci olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Cezerî ise *el-Mûdah* adlı eserini incelediğini, bu eserin kıraat alanında onun liyakatini gösterdiğini belirtmiştir.

İbn Ebû Meryem'in vefat tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yâkût 565 (1170) yılından sonra öldüğünü söylemiş, 587 (1191) yılında hayatta olduğu, hatta 600'den (1204) sonra vefat ettiği de ileri sürülmüştür (Cüneyd-i Şirâzî, s. 407).

Eserleri. İbn Ebû Meryem'in günümüze ulaştığı bilinen eseri *el-Mûdah fi vü-cûhi'l-kırâ'ât ve 'ilelihâ* adını taşımaktadır. *el-Mûdah fi'l-kırâ'âti's-şemân* adıyla da bilinen eserde kıraat-i seb'aya ilâve olarak Ya'küb el-Hadramî'nin kıraatine de yer verilmiştir. Eser Ömer Hamdân el-Kübeysî'nin tahkikiyle üç cilt halinde neşredilmiştir (Cidde 1414/1993). Müellifin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (*Tefsiru İbn Ebî Meryem* adıyla da zikredilen eserin sekiz cilt olduğu belirtilmektedir); *el-İfsâh fi şerhi'l-İzâh* (Ebû Ali el-Fârisî'nin *el-İzâh fi'n-nahv* adlı eserinin şerhidir); *el-Müntekâ fi 'ileli'l-kırâ'ât* (eserde şâz kıraatler ve illetleri ele alınmıştır); *'Uyûnü't-taşrif*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Meryem, *el-Mûdah fi vü-cûhi'l-kırâ'ât ve 'ilelihâ* (nşr. Ömer Hamdân el-Kübeysî), Cidde 1414/1993, neşredenin girişi, I, 33-88; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba*, XIX, 224-225; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 344-345; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, II, 377; Cüneyd-i Şirâzî, *Şeddü'l-izâr* (nşr. Muhammed-i Kazvîni - Abbas İkbâl Âştîyânî), Tahran 1328 hş., s. 406-407; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 314; Dâvudî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 344-345; *Keşfü'z-zunûn*, I, 212, 437; II, 1904-1905; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 491; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 724; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 90; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, I/2, s. 363-364.

 TAYYAR ALTIKULAÇ